

של תיאור לעמוד לרשותה בהזדמנויות רבות מבלי לזרוש דבר כתמורה. גם לארנולד לא היו שאיפות גדולות. אחיו שלמה ואישתו לוטי היו קרוצים מחומר אחר. הם היו רפתנים ולאחר קום המדינה הקימו לעצמם, מכספי שילומים, משק חלב גדול בכפר ידִידיה; שלמה היה פעיל כשופט בועדה המשפטית של תנועת המושבים במשך שנים רבות. ארנולד ותיאור לא הצליחו בנסיון דומה.

אני בירקנפלד, המטפלת הראשונה של עפרה, ובעלה רודי, היו יוצאי ברסלאו. אני הייתה בת לזוג חרשים-אילמים, שהתחנכו במוסד יהודי לילדים כאלה ונישאו. ילדיהם היו נורמלים בהחלט, אך אני פחדה תמיד, שאחד מילדיה עלול לרשת את הנכות הזו. בנה הבכור היה בריא ושלם וגם השני היה בסדר גמור. רודי נפל בקרבות תש"ח בצמח, אני התחתנה שנית, מאוחר יותר באפיקים.

את רות וצבי לוינסון הכרנו כהורים לבת במחלקה של עפרה. יוצאי המבורג, שחיו במשק כבר כמה שנים. צבי היה מסגר, פעיל בביטחון ונמנה עם העובדים הקבועים של תחנת הכוח בנהריים. עובד קבוע לא היה חייב להימצא שם יום-יום, אך היתרונות היו ניכרים. כגון, היותם בין המעטים עם מאוורר, "מעודפי תחנת הכוח", כפי שנהגו להתבטא. רות הייתה מטפלת. אחרי קום המדינה הם עברו לאשקלון.

עוד ארוכה שורת המכירים ובהם ולטר קולמן ואישתו ליאה יוצאת שווייץ, שכדברי יורם העדיפו הכרות רק עם אקדמאים! אריקה, הירקנית ומשפחתה, שאחרי קום המדינה עברו לרגבה והצטערו על כך מרות. היה ד"ר סקלס ואישתו מרים, יוצאי פראג, שחיפשו חברה עליזה. ועוד זוג צ'כים - פרנץ וחווה, שתמיד היו מוכנים לכוס קפה. יהודית לדרמן ופריץ קרץ, שניהם ברלינאים והיא מורה לעברית. השתתפתי אצלה בחוג לעברית. בשבתות אחרי הצהריים היה חדרנו תמיד מלא אורחים. לא ברור לי למה, אולי משום שתמיד היה קפה.

נני קיימה יחסים טובים מאוד עם כמה מנשות השכבה הותיקה, אך לא זכור לי שהוזמנה או נכנסה אליהן. חלק ממשפחות אלו חיו חיי צנע במופגן. מעבר לריהוט הדל הסטנדרטי לא נמצא חפץ בחדרן. ארון הבגדים הפשוט היה ריק, פרט לחבילת הכבסים שהוציאו ביום ששי ממחסן הבגדים. לא החזיקו אצלם לא כפית ולא כוס; דבר מעין זה היה בעיניהם חריגה מהנורמות הקיבוציות.

לא היו ידועות על השואה והיקפה לפני 1943. ראשוני המבשרים היו יהודים שהצליחו לצאת את שטח הכיבוש הגרמני ולהגיע לליסבון. פרטים יותר מדויקים הגיעו מרוסיה. נראה שכל יהדות פולין והמדינות הבלטיות נפלה קורבן להשמדה. בצמח התקיימה אסיפת זעקה של יישובי עמק הירדן. זלמן רובשוף (שז"ר) מסר בנאום נרגש את מה שהיה ידוע עד כה. התגובה ביישוב הייתה של חוסר אונים. באסיפה באשדות-יעקב קמו חברים שדרשו גיוס טוטלי לצבא הבריטי, ללא התחשבות במסקנות כלכליות - רק לנקום בנאצים. היו קולות שהזהירו מפני גישה זו. אסור לחשוף את היישוב היהודי בארץ, מחשש לסכנות האורבות בעתיד הלא כל כך רחוק. הוויכוח סביב השאלה על חזית מאבקנו, לא תם עד לסיום המלחמה: האם לגייס את הבנים לפלמ"ח או להתגייס לבריגדה, שלבסוף הוקמה, שלא לשביעות רצונם של חוגי משרד החוץ הבריטי. הדעות בוויכוח חפפו את הפילוג הפוליטי במפלגה ובקבוץ. היו כאלה, שהיו עויינים ממש לרעיון הקמת הפלמ"ח וראו בו לא יותר מאשר מליציה של אחדות העבודה הפרו-רוסית; גיוס לבריגדה, לעומת זאת, ביטא עבורם "ממלכתיות". "למרחב", ביטאון מפלגת "אחדות עבודה" החדשה, הקדיש מדור מיוחד לפלמ"ח ותחת הכותרת "מסביב למזורה" כתב, כל שבוע, אחד בשם ישראל בר צייזבטים מלהיבים. בחדרי חדרים סיפרו על ישראל בר זה נסים ונפלאות, תיארו אותו כ-Super Spy עברי, שיש לו דריסת רגל במטכ"ל הבריטי - ובכלל...

יום אחד הגיעה מחלקת פלמ"ח למשק, לשמחת הכל - סוף-סוף קצת תוספת כוח עבודה, אם כי חלקית בלבד. קבלת הפנים החגיגית התקיימה "סביב מזורה" בפניה ניחת במשק, בחושך. בין שירה וברכות הופיע המפקד הארצי של הפלמ"ח, בין השיחים שהקיפו את המגרש; למעשה ראו רק את צלו. עם גמר דבריו נעלם, נמוג אל תוך החושך כפימפרנל, ולא היה עוד. מישהו לחש את שמו: משה סנה.